

08

จากต้นแบบธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช สู่บทบาทพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระราชาผู้บรรเทา ทุกข์ของทวยราษฎร์ : ภาพสะท้อนจากจารึกประจำ อาโรคยศาลา*

From King Ashoka, the Great Paragon of Virtue, to
King Jayavarman VII's Dedication : Interpretations of
the Inscriptions Found on the Aārogyasālā

นิพัทธ์ แยมเดช**

Nipat Yamdate

* บทความนี้ ข้อมูลส่วนหนึ่งนำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาอสังการในจารึกปราสาทตาพรหมของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7” ซึ่งมีอาจารย์ ดร.อุเทน วงศ์สถิตย์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทย์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ในบทความนี้ ผู้เขียนใช้คำว่า “อาโรคยศาลา” ในความหมายว่าโรงพยาบาล ดังคำอธิบายของ ผศ.ดร.สมบัติ มิ่งมีสุขศิริ เนื่องในงานเสวนาทางวิชาการเรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน : เวชศาสตร์ในจารึกและเอกสารโบราณ” วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2558 ที่ว่าคนในรัฐทางตอนใต้ของประเทศอินเดียมักเรียกสถานที่บำบัดรักษาโรคว่า “อาตุรศาลา” ซึ่งแปลว่า เรือนพักผู้ป่วย ดังนั้น คำว่าอาโรคยศาลาจึงแสดงแนวคิดของคนอินเดียแต่โบราณในความหมายของโรงพยาบาลอย่างชัดเจน

** นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาจารึกศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพสะท้อนจากข้อความในจารึกประจำอโรคยศาลารัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่พบในประเทศไทยและประเทศลาว แสดงให้เห็นอุดมการณ์สำคัญของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในการบรรเทาทุกข์ของทวยราษฎร์จากการรักษาพยาบาลผู้ป่วย โดยสถาปนาอโรคยศาลาหรือสถานพยาบาลสำหรับประชาชน 102 แห่ง ที่วราชอาณาจักรของพระองค์ กล่าวได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในการดูแลทุกข์สุขของผู้ป่วย มาจากต้นแบบความเป็นธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช พระราชผู้ทรงสร้างสถานพยาบาลและมีพระทัยเมตตาต่อสัตว์โลกทั้งปวง

คำสำคัญ: จารึกประจำอโรคยศาลา, อุดมการณ์, ธรรมิกราชา

Abstract

This article examines the inscriptions found on the Aãrogyasãlã from the reign of King Jayavarman VII which were found in Thailand and Laos. These inscriptions represent the ideologies of King Jayavarman VII in relation to his people's difficulty in establishing medical care. The Aãrogyasãlã or traditional hospital hall containing 102 residences was from the rein of Kingdom of King Jayavarman VII. The Model of the royal duties of King Jayavarman VII, in the welfare of the patient care was influenced by the Great Paragon of Virtue, King Ashoka, who built many hospitals and was considered to be very merciful to all people and creatures.

Keywords: Inscriptions of Aãrogyasãlã, Ideology, Paragon of virtue

ความนำ

นับตั้งแต่ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงยุติบทบาททวยทวีชัยเปลี่ยนมาสู่หลักการธรรมวิชัย พระองค์ได้รับการสรรเสริญว่าทรงเป็นธรรมิกราชาที่ยิ่งใหญ่ในทางพระพุทธศาสนาและในการปกครอง แนวทางปกครองโดยยึดธรรมเป็นหลักทำให้พระองค์มีชัยชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้ศัตราวุธสังหารประชาชนให้ยอมสยบอยู่ภายใต้อำนาจ ดังประจักษ์ได้จากข้อความในจารึกประจำรัชสมัยของพระองค์ที่แสดงแบบอย่างการปกครองประชาราษฎร์ด้วยหลักธรรมที่มุ่งเน้นการบำเพ็ญประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นในราชอาณาจักรเป็นที่ตั้ง ทรงมีพระบรมราชโองการให้ข้าราชการดูแลทุกข์สุข และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับประชาชน อาทิ บ่อน้ำ ที่พักคนเดินทาง สถานพยาบาล ฯลฯ แนวทางปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชจึงสร้างความชื่นชมยินดีในหมู่ประชาชน ทำให้พระเกียรติคุณของพระองค์ได้รับการสรรเสริญอยู่เสมอ และถือได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้นแบบให้กษัตริย์หลายพระองค์ทรงยึดหลักปกครองโดยธรรมเช่นเดียวกัน

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ในอาณาจักรกัมพูชาเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งที่ทรงนำหลักธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราชมาทรงยึดมั่นเป็นแนวปฏิบัติสำหรับการปกครอง ดังที่หลุยส์ ฟิโนต์ (Louis Finot) ตั้งข้อสังเกตในประเด็นดังกล่าวว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรง

ปฏิบัติพระองค์โดยใช้หลักความเป็นธรรมราชา เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช พระราชาแห่งราชวงศ์โมริยะที่ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นจักรพรรดิผู้ทรงธรรม (Finot 1903: 19) ข้อสังเกตนี้จะเห็นชัดเมื่อพิจารณาข้อความตอนหนึ่งที่แสดงความทุกข์ของผู้ปกครองอย่างลึกซึ้ง ดังปรากฏในจารึกหลายหลักที่ประจำอยู่ ณ อาโรคยศาลาเหมือนกัน ความว่า “โรคทางกายของผู้มีร่างกายทั้งหลาย เป็นโรคทางใจของพระองค์ ที่เจ็บปวดเสียดแทงเหลือเกิน เพราะว่า ทุกข์ของทวยราษฎร์ ก็คือทุกข์ของผู้ปกครอง แต่ทุกข์ของพระองค์เองนั้น ไม่นับว่าเป็นความทุกข์” (อัญชนา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 108)

ข้อความในจารึกอาโรคยศาลาสะท้อนพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือ การสร้างสถานพยาบาลสำหรับประชาชนทั่วไปตามเส้นทางของอาณาจักรขอมสมัยพระนคร มีทั้งหมด 102 แห่ง (อัญชนา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 2) อาโรคยศาลาเหล่านี้แต่แรกเชื่อว่าสร้างขึ้นด้วยไม้ วัสดุ เช่น อิฐ หิน หรือศิลาแลง เมื่อเวลาผ่านไปจึงหักพังและขึ้นส่วนต่างๆ สูญหาย คงเหลือแต่วิหาร ศาสนสถาน และจารึกจำนวนหนึ่ง (พีรพน พิสนพงศ์ และสุภาภรณ์ ปิติพร 2537: 18) โดยเฉพาะหลักฐานประจำอาโรคยศาลาที่ปรากฏร่องรอยค่อนข้างสมบูรณ์ คือ จารึกประจำอาโรคยศาลา

จารึกประจำอาโรคยศาลาแสดงให้เห็นพระราชกรณียกิจของพระเจ้า

ชัยวรมันที่ 7 ในการดูแลผู้เจ็บป่วยภายในราชอาณาจักร ข้อความที่บันทึกทำให้ทราบว่าจารึกสร้างขึ้นตามแนวคิดพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน (กรมศิลปากร 2554: 10) เนื้อหาจารึกระบุชัดเจนว่าอารยคยศาลาเป็นสถานที่รักษาผู้ป่วยภายใต้การดูแลของพระพุทธเจ้าสำหรับการรักษาโรคหรือพระโภชชัยคุรุไวฑูรยะ (Jacques 2007 :261) ผู้เป็นประธาน พร้อมด้วยบริวารทั้งสองคือ “สุริยไวโรจนจันทรโรจิ” และ “จันทรไวโรจนโรหิณีศะ” (วรรณวิภา สุนเดตตา 2548: 105) และนัยที่สะท้อนผ่านเนื้อหาจารึกว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือผู้อวดตาราจากพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในปัจจุบันกัลป์ (หม่อมราชวงศ์สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ 2543: 243) ดังนั้น มิติความเชื่อทางศาสนาพุทธจึงเป็นรากฐานอุดมการณ์สำคัญของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในการปกครองอาณาจักรกัมพูชาตลอดรัชสมัย

ข้อความจารึกประจำอารยคยศาลาสะท้อนภาพพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในการดูแลทุกข์สุขของทวยราษฎร์เป็นที่ตั้ง ทรงกล่าวย้าถึงพระราชปณิธานในอันที่จะยอมสละความสุขส่วนพระองค์ เพื่อเหล่าทวยราษฎร์อย่างแท้จริงโดยสถาปนาสถานพยาบาลทั่วราชอาณาจักรซึ่งมีลักษณะพ้องกันกับพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศกมหาราชในการสร้างสรรค์ความร่มเย็นเป็นสุขแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง เมื่อศึกษาจารึกประจำรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ตลอดจนพระราชประวัติของพระองค์ ผู้เขียนพบว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงปฏิบัติตามแบบอย่างพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศกมหาราช พระราชผู้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาที่ได้รับยกย่องว่าทรงเป็นธรรมิกราชาผู้ยิ่งใหญ่อย่างสอดคล้องกัน

บทความนี้ ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในการบรรเทาความเดือดร้อนของทวยราษฎร์ที่เจ็บป่วย โดยศึกษาจากข้อความจารึกประจำอารยคยศาลาเพื่อยืนยันให้เห็นว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงนำหลักธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราชอันเป็นอุดมการณ์สำคัญที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงยึดถือแล้วทรงนำมาปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภูมิหลังของจารึกประจำอารคยศาลา

จารึกที่พบประจำอารคยศาลา บันทึกลงบนวัตถุสำริดและแท่งหินทราย ตัวอักษรเขมรโบราณ พุทธศตวรรษที่ 18 จารึกที่เป็นวัตถุสำริด มี 2 บรรทัดปรากฏอยู่บนกรอบคันฉ่องสำริด พบที่บริเวณเมืองมโหสถ ดงศรีมหาโพธิ์ ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มีเนื้อหากล่าวถึงสิ่งของพระราชทานที่พระบาทกัมรเตงอัญศรีชยวรมันถวายแด่อารคยศาลา ในปีมหาศักราช 1115 ตรงกับพุทธศักราช 1736 ดังคำจารึกที่ว่า “๑๑๑๕ ศก วุระ ขันวน วุระ ปาทกมรเตง อญ ศรีชยวรมม ท ต วุระ อารคยศาล นา ศิรวตสปร” จารึกที่ขอบขันสำริด ขนาดกว้าง 18 เซนติเมตร รอบขอบบน 59 เซนติเมตร และขันสำริดขนาดกว้าง 13 เซนติเมตร รอบขอบบน 40 เซนติเมตร พบที่บริเวณเมืองมโหสถ ดงศรีมหาโพธิ์ ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เนื้อหากล่าวถึงเครื่องไทยธรรมของพระบาทกมรเตงอัญศรีวิเรนทราธิบตีวรมัน ถวายแด่กมรเตงชคต ศรีวิเรศวร ณ ตำบลสังโวก ในปีมหาศักราช 1109 ตรงกับพุทธศักราช 1730 เนื้อความจารึกตรงกันคือ “ขันวน วุระ กมรเตง อญ ศรีวิเรนทราธิบตีวรมม ต กมรเตงชคต ศรีวิเรศวร นา สโวกต ๑๑๐๙ ศก” นอกจากนี้ยังพบเชิงเทียนสำริด มีอักษรจารึกอยู่รอบขอบจาน พบบริเวณเมืองมโหสถ ดงศรีมหาโพธิ์เช่นเดียวกัน เนื้อหากล่าวถึงเครื่องไทยธรรมของพระบาทกมรเตงอัญศรีชยวรมเทวะ ถวายแด่อารคยศาลา ณ ตำบลสังโวก ในปีมหาศักราช 1115 ตรงกับพุทธศักราช 1736 ดังคำจารึกที่ว่า “๑๑๑๕ ศก วุระ ขันวน วุระ ปาทกมรเตง อญ ศรีชยวรมมเทว ต วุระอารคย ศาล นา สโวก” และพบคำจารึกที่สังข์สำริด พบบริเวณเมืองมโหสถ ดงศรีมหาโพธิ์เช่นวัตถุสำริดอื่นๆ อักษรที่จารึกปรากฏอยู่ขอบปากสังข์มีเนื้อความว่า เครื่องไทยธรรมพระวโรลง คำจารึกคือ “ขันวน วุระ วุโรลง” (กรมศิลปากร 2529: 121-139; ก่องแก้ว วีระประจักษ์ 2557: 56-57) ส่วนจารึกบนแท่งหินทราย เป็นข้อความขนาดยาว แต่งด้วยคำประพันธ์ภาษาสันสกฤต เนื้อหาของจารึกประจำอารคยศาลา ส่วนใหญ่มีข้อความที่ตรงกัน แสดงให้เห็นถึงพระราชกรณียกิจของพระเจ้า

ชัยวรมันท์ 7 ในการบรรเทาทุกข์ของทวยราษฎร์ และการบริหารจัดการ
เจ้าหน้าที่ประจำอาคารศาลา พร้อมกับสิ่งของจำเป็นต่ออาคารศาลา เช่น
จารึกอาคารศาลาตามเมืองโต้ง พบที่บริเวณปราสาทตามเมืองโต้ง ตำบลตา
เมียง อำเภอมดขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ มี 46 โสลก (อัญชญา จิตสุทธิญาณ
และคณะ 2555: 101) จารึกทรายฟอง พบที่เมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว มี 48 โสลก (Honda 1965: 40) จารึกปราสาท
พบที่อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ มี 46 โสลก จารึกด้านปะคำ พบที่ด้าน
ปะคำ ตำบลปะคำ อำเภอบะพือ จังหวัดบุรีรัมย์ มี 48 โสลก จารึกพิมาย พบ
ที่บริเวณปราสาทหินพิมาย ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
มี 56 โสลก (ชะเอม แก้วคล้าย 2527: 1-4)

จารึกประจำอาคารศาลามีเนื้อหาเหมือนกัน ดังนั้นจึงแบ่งโครงสร้าง
ของเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกเป็นบทสรรเสริญพระพุทธเจ้า ส่วนที่
สองเป็นการแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระเจ้าชัยวรมันท์ 7 โดยเชิดชูพระ
เกียรติคุณและการดูแลอาณาจักรให้สงบสุข ตลอดจนการสร้างอาคาร
ศาลา และส่วนที่สามให้รายละเอียดสิ่งของต่างๆ ที่จำเป็นแก่อาคารศาลา
และเหล่าข้าทาสที่กลบนาให้ดูแลอาคารศาลา ส่วนที่สี่เป็นการฝากฝังอนุชน
รุ่นต่อไปให้ช่วยรักษาแนวปฏิบัติของพระเจ้าชัยวรมันท์ 7 และให้พรแก่ผู้ที่
ปฏิบัติตามแนวทางของพระองค์

ในบทความนี้จะพิจารณาจารึกประจำอาคารศาลาที่มีเนื้อหา
ค่อนข้างสมบูรณ์จำนวน 2 หลัก คือ จารึกอาคารศาลาตามเมืองโต้ง พบ
ในดินแดนประเทศไทย และจารึกทรายฟอง พบในดินแดนสาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากจารึกทั้งสองหลักมีข้อความเทียบ
กันได้ แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์ทั้งสามชนิด คือ อนุชฎุก
หรือ โสลก, อุปชาติ และสรค์ธรา จารึกทั้งสองหลักมีจำนวน 4 ด้าน ด้านที่
1 มี 24 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 24 บรรทัด ด้านที่ 3 มี 24 บรรทัด ด้านที่ 4
มี 26 บรรทัด มีเนื้อหาดังต่อไปนี้

โสลกที่ 1 (อนุชฎุก-โสลก) เนื้อหาแสดงความนอบน้อมแต่

พระพุทธเจ้า ผู้มีพระวรกายแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ นิรมาณกาย ธรรมกาย และสัมโมคคกาย

โคลกที่ 2 (อนุชฌูก-โคลก) เนื้อหาแสดงความนอบน้อมยกย่องพระ โภชชยคุรุไวฑูรยะประภาราชชินะเทพเจ้าที่ทำให้เกิดความเกษมสุข แม้ ประชาชนทั้งหลายได้ยินพระนามก็ปราศจากโรครภัยไข้เจ็บ

โคลกที่ 3 (อุปชาติ) เนื้อหาแสดงความนอบน้อมแด่พระศรีสุรายไวจ ณะ และพระศรีจันทรไวจณะ ผู้จัดโรคในหมู่ประชาชน

โคลกที่ 4-8 (อุปชาติ) เนื้อหากล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินพระนามว่า ศรี ชยวรมัน หรือพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระโอรสของพระเจ้าศรีธรรมินทรวรมัน กับเจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิตยปุระ กวีกล่าวว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรง เป็นใหญ่เหนือพระราชาทังหลาย พระเกียรติยศของพระองค์เป็นที่เลื่องลือ พระองค์พระราชทานสิ่งของต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และยังเป็นที่ยกย่องของ เหล่าอสูร ในขณะที่เดียวกันพระองค์ทรงเฉยเมยต่อพระนางลักษมี ซึ่งพระ ราชาทังหลายต่างปรารถนา แต่กระนั้นพระนางลักษมีกลับมามาหาพระองค์เอง

โคลกที่ 9-18 (อุปชาติ/อนุชฌูก-โคลก) เนื้อหากล่าวถึงพระราช กรณียกิจและพระราชปณิธานของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงกระทำโคให้มีความสมบูรณ์เหมือนยุคก่อน พร้อม กับมีพระดำริพระราชทานยาเพื่อให้ประชาชนไม่ตาย ทรงกระทำแผ่นดินให้ มีความสมบูรณ์ด้วยการรักษาของแพทย์หลวง กวีกล่าวถึงโรคทางกายของผู้ ป่วย เป็นโรคทางใจของพระองค์ที่ทุกข์ทรมาน เพราะทุกข์ของทวยราษฎร์ คือทุกข์ของพระองค์เอง พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ให้เหล่าแพทย์ผู้มีความ เชี่ยวชาญในอายุรเวทบรรเทาความเดือดร้อน พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรง สร้างพระโภชชยสุคต อาโรคยศาลา สุกตาลัย และสร้างเทวรูปพระสุริยะ ไวจณะกับพระจันทรไวจณะ ในปีมหาศักราช 1108

โคลกที่ 19-26 (อนุชฌูก-โคลก) เนื้อหากล่าวถึงแพทย์และเจ้าหน้าที่ ในส่วนต่างๆ ภายในอาโรคยศาลาจำนวนมาก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ การรักษาผู้ป่วย มีแพทย์รักษาผู้ป่วย มีเจ้าหน้าที่ผู้ชายและผู้หญิงผลัดกัน

ดูแลความเรียบร้อยภายในอารคยศาลา ผู้ชายมีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินและเป็นผู้จ่ายยา มีผู้ที่ทำหน้าที่คอยรับข้าวเปลือก ยา และพินจากผู้ที่มอบให้ ภายในบริเวณอารคยศาลามีผู้ชายเป็นคนต้มยาและจัดทำบัญชีเอกสาร คอยทำความสะอาดที่อยู่ของเทพเจ้า และคอยจัดหาน้ำ จัดหาเอกสาร สลาก และพิน มีผู้ที่คอยจัดหายา เชื้อเพลิงหุงต้ม และน้ำต้ม มีผู้คอยช่วยเหลือจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และผู้ที่ดูแลความเรียบร้อยในสถานพยาบาล มีบุรุษพยาบาลทำหน้าที่แจกจ่ายยาทั้งหลาย และมีผู้หญิงคอยตำข้าว

โคลกที่ 27-36 (อนุษฎฎ-โคลก) เนื้อหากล่าวถึงสิ่งของต่างๆ ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ถวายไว้แด่พระพุทธเจ้า และสิ่งของจำเป็นต่ออารคยศาลา ในจารึกอารคยศาลาตามเมืองโตจ โคลกที่ 27 กวีให้รายละเอียดว่าทุกๆ ปี สิ่งของจำนวนมากจะต้องเบิกออกจากพระคลังของหลวงสามครั้งต่อปี คือ ในวันเพ็ญเดือน 5 ในพิธีศราท และในเดือนที่พระอาทิตย์โคจรอยู่ทางทิศเหนือ ส่วนในจารึกทรายฟอง โคลกเดียวกันนี้ให้รายละเอียดว่า ทุกๆ วัน ข้าวจำนวนหนึ่งโทะระ มอบให้เป็นส่วนสำหรับบูชาเทพ เครื่องสังเวทที่เหลื่อมอบให้ผู้ป่วยทั้งหลายในทุกวัน จารึกทั้งสองหลักกล่าวถึงสิ่งของต่างๆ ซึ่งอาจมีจำนวนที่ต่างกันในส่วนปริมาณ แต่สิ่งของตรงกัน คือ มีผ้านุ่มทอลวดลายมีสีแดง ผ้าขาว ไคภิกษา (หญ้าชนิดหนึ่ง) เปรียง ไม้กฤษณา เทียน ขี้ผึ้ง น้ำมัน งาม เนยใส ผงดีปลี ต้นฝิ่น ต้นกาะทิง (ต้นบุนนาค) ผลจันทน์เทศ ยาขม มหาหิงค์ ผงยี่ห่าบด การบูร น้ำตาลกรวด กลุ่มสัตว์น้ำ ต้นไม้หอมศรีวาสะ จันทน์หอม ต้นร้อยดอก เครื่องเทศจำพวกขิงแห้ง พริกไทยดำ พริกไทยขาว ต้นประจิวัด ต้นมัสตาร์ด ต้นและเปลือกของพืชชื่อตวัทสารเกลือ ต้นทาววี (ว่านนางคำ) ต้นกั้งทัง หลาย (พืชชนิดหนึ่ง?) ชนสังย เทพทาโร ต้นมิตรทวะ พุทรา

โคลกที่ 37-39 (อนุษฎฎ-โคลก) เนื้อหากล่าวถึงผู้ประกอบพิธีบูชาวิญญาณสองคน และโหราจารย์หนึ่งคน ซึ่งบุคคลทั้งสามสมควรได้รับการแต่งตั้งโดยสังฆราชแห่งราชวิหาร ในทุกๆ ปีจะต้องจัดเตรียมผ้ายาว เสื้อสำหรับสตรี

สิ่งของที่จำเป็นสำหรับอาโรคยศาลาคือ ข้าวสาร ดีบุก

โคลกที่ 40-41 (อุปชาติ) เนื้อหากล่าวสดุดิพระเจ้าซัยวรมันที่ 7 ว่า ทรงสุภาพอ่อนโยนและทรงเป็นผู้นำของปวงชน ทรงสละได้แม้กระทั่งพระราชโอรส สิ่งทั้งหลายที่พระเจ้าซัยวรมันที่ 7 ทรงกระทำไว้เป็นแบบอย่างนี้ ขอให้อนุชนรุ่นหลังดูแลรักษาไว้ให้ดี เพราะผู้ที่ดูแลรักษาย่อมได้รับผลบุญอย่างเต็มเปี่ยม

โคลกที่ 42-43 (อุปชาติ) เนื้อหากล่าวถึงราชมนตรีที่ได้รับการแต่งตั้งในวังหลวง ซึ่งควรจะได้รับการแต่งตั้งในอาโรคยศาลา ส่วนพวกรับจ้างในอาโรคยศาลาไม่ควรถูกรวมกันไว้ที่นี่ หากบุคคลใดที่ทำความผิด เมื่อเข้ามายังอาโรคยศาลาไม่ควรถูกลงโทษทัณฑ์ แต่คนที่ชอบทำร้ายสัตว์ต่างๆ ที่อยู่ในอาโรคยศาลาต้องถูกลงโทษ ไม่ควรได้รับการยกเว้นโทษ

โคลกที่ 44-46 (อุปชาติ/สรีครธา) เนื้อหากล่าวถึงพระราชปณิธานพระเจ้าซัยวรมันที่ 7 ที่ทรงปรารถนาอย่างแรงกล้าถึงประโยชน์สุขของหมู่ชน ทรงช่วยเหลือประชาชนผู้มีความทุกข์ที่กำลังจมในมหาสมุทร คือ ภัยให้ก้าวข้ามพ้นไปได้ และกล่าวว่าหากพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชาพระองค์ใดเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ ก็ขอให้พระเจ้าแผ่นดินและเชื้อพระวงศ์เหล่านั้นบรรลุนิพพานในเมืองสวรรค์ ขอให้เหล่าทวยเทพจงทำให้อสุรและทานพรุ้งเรื่องด้วยเดช จงมีความเปลितเปลีน ยินดี ในขณะที่ผู้ที่ต้องการทำลายอกุศล ขอให้มีความสุขภาพที่แข็งแรงได้รับการคุ้มครองดูแลในทุกแห่ง

เนื้อหาจารึกอาโรคยศาลาตาเมือนโตจ และจารึกทรายฟอง แม้จะมีประเด็นที่ชวนคิด และข้อมูลที่น่าสงสัย ดังเช่นระบบการรักษาภายในอาโรคยศาลาเหมือนกับการรักษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลปัจจุบันหรือไม่ ผู้ป่วยสามารถพักผ่อนรักษาตัว หรือตรวจอาการ รับเครื่องยา จากนั้นก็กลับบ้านได้หรือไม่ (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล 2547: 22) หรือรายชื่อเฉพาะบางอย่าง เช่น ทังทังสะ อาขยาต เมื่อกล่าวถึงกลุ่มของสัตว์น้ำ หรือรายชื่อพืช เช่น เอลา ต้นประจิวาล ต้นและเปลือกของพืชชื่อ ตวกสาร มีรายละเอียดเป็นเช่น

ไร เพราะยังไม่พบข้อมูลที่อธิบายชื่อเหล่านี้

จารึกประจำอำเภอโคยศาลา: ภาพสะท้อนพระราชนิยมกิจ ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

นับตั้งแต่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ขึ้นครองราชย์ พระราชประวัติของพระองค์บันทึกอยู่ในจารึกหลายหลัก ข้อความตอนต้นของจารึกปราสาทพระขรรค์ จารึกปราสาทตาพรหม และจารึกประจำอำเภอโคยศาลาได้กล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระนามว่า “ศรีชัยวรมัน” ทรงเป็นพระโอรสในพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 และประสูติจากพระนางชัยราชจุฑามณีเทวี เจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิตยปุระ พระธิดาในพระเจ้าหรรษวรมันที่ 3 พระราชประวัติจากหลักฐานต่างๆ ทั้งจารึก ภาพสลัก และรูปประติมากรรมของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สะท้อนว่าพระองค์ทรงเป็นวีรบุรุษและพระราชอาชญากรผู้ทรงยึดมั่นในคติธรรมทางพระพุทธศาสนา จารึกปราสาทพิมานอากาศให้รายละเอียดไว้ชัดเจนว่า เจ้าชายแห่งราชวงศ์มโหรีปุระ ซึ่งเป็นฐานันดรศักดิ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในขณะนั้นทรงประกอบวีรกรรมในการกอบกู้สิทธิธรรมแห่งราชบัลลังก์ พระองค์ริบยกกองทัพกลับมาแย่งอาณาจักรกัมพูชา แม้พระเจ้ายโศวรมันที่ 2 จะถูกสำเร็จโทษก่อนหน้านั้น ต่อมาพระองค์ก็ประกาศอิสรภาพจากอาณาจักรจามปา นำความสุขกลับคืนมาสู่อาณาจักรเขมรอย่างสมบูรณ์ (Coedès 1968: 169-170)

พระราชประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้รับการยกย่องจากนักวิชาการด้านเขมรอย่างสูง ศาสตราจารย์เยอร์ช เซเดส์ (George Coedès) ยกย่องพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของอาณาจักรกัมพูชา (อ้างถึงใน เดวิด แชนด์เลอร์ 2546: 80) ส่วนศาสตราจารย์โคลด ซาค (Claude Jacques) ให้ความเห็นว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงเป็นพระราชอาชญากรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยเมืองพระนครและในประวัติศาสตร์ของขอม (อ้างถึงใน หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล 2532: 122) ข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติทั้งหลายสะท้อนให้เห็นพระลักษณะของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่า

ทรงมีพละทานสูง มีความเชี่ยวชาญทางการเมือง ทรงมีขันติมานะเป็นเลิศ ยึดมั่นในแนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนานิกายมหายาน มีพระทัยเมตตา ต่อผู้ทุกข์ยาก และทรงบูชาพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (อุไรศรี วรเศริน 2545: 89)

อนึ่ง เกี่ยวกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรง เลื่อมใสอย่างลึกซึ้งนี้ ศาสตราจารย์เดวิด แชนด์เลอร์ (David Chandler) กล่าวว่า ระหว่างที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรง สนใจในคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ทรงพยายามประสาน คติธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับคติความเชื่อเกี่ยวกับระบบราชาของ อาณาจักรกัมพูชามากกว่ากษัตริย์พระองค์ใดทรงปฏิบัติ ดังนั้นในรัชสมัยของ พระองค์จึงมีการปรับเปลี่ยนคติเดิมหลายอย่าง ไม่ถือพระองค์ว่าเป็นผู้อุทิศ แต่เทพเจ้าหรือจะต้องรวมเป็นหนึ่งเดียวกับเทพเจ้าภายหลังที่สิ้นพระชนม์ แล้ว ทว่าทรงถือพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ยอมตรัสรู้เพื่อคอยช่วยเหลือทวยราษฎร์ให้พ้นทุกข์ เชื่อว่าการไถ่ทุกข์ ให้ประชาชน กษัตริย์เองก็จะพ้นทุกข์ไปด้วย (เดวิด แชนด์เลอร์ 2546: 82)

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็น “ผู้ทำประโยชน์ต่ออาณาจักรขอมเป็น อันมาก โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างต่างๆ ซึ่งกลายเป็นโบราณวัตถุอันสำคัญของ อาณาจักรขอมมาจนทุกวันนี้” (ชะเอม แก้วคล้าย 2527: 8) ตลอดทั้งทรง แผ่อารยธรรมความเจริญทั่วบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่าง กว้างขวาง บรรดาจารึกกล่าวยกย่องพระองค์ว่าทรงเป็นบุรุษผู้มีความกล้า หาย และทรงเป็นนักปราชญ์ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล 2543: 99) ศาสน สถานขนาดใหญ่ก่อสร้างขึ้นในรัชสมัยนี้รอบราชธานี ศาสนสถานที่ก่อสร้าง แห่งแรก คือ ปราสาทบันทายกูฏี ต่อมามีการสร้างศาสนสถานคือปราสาท ตาพรหม สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1729 ปราสาทพระขรรค์ สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1734 และยังมีศาสนสถานที่มีความสำคัญรองลงมา เช่น ปราสาทตาเนย โกรลโค บันทายไพร และปราสาทตาสม ฯลฯ ราชธานีคือเมืองพระนคร หลวง มีการก่อสร้างขึ้นใหม่และล้อมรอบด้วยกำแพงที่แน่นหนา ศาสนสถาน

กลางราชธานีที่สร้างขึ้นในปลายรัชกาลก็คือปราสาทบายน (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล 2543: 102-103)

ในบรรดาพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผลงานที่โดดเด่น คือการสถาปนาอาโรคยศาลาทั่วราชอาณาจักร จารึกปราสาทพระขรรค์ โศลกที่ 31 (Coedès 1941: 277) และจารึกปราสาทตาพรหม โศลกที่ 117 (Coedès 1906: 68) ได้กล่าวถึงปราสาทที่มียอดเป็นจำนวน 102 แห่งทุกวิสัย หมายความว่ารัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีการสถาปนาอาโรคยศาลาในทุกๆ เมือง อาโรคยศาลาแต่ละหลังนอกจากจะมีข้อความตรงกันแล้ว ตัวอาคารอาโรคยศาลายังมีลักษณะร่วมทางสถาปัตยกรรม รูปแบบของแผนผังที่ใกล้เคียงกัน จึงทำให้เชื่อได้ว่าอาโรคยศาลาแต่ละหลังสร้างขึ้นสมัยเดียวกัน สอดคล้องกับข้อความในจารึกปราสาทพระขรรค์และจารึกปราสาทตาพรหมดังกล่าว (ก่องแก้ว วีระประจักษ์ 2557: 38-39)

จารึกประจำอาโรคยศาลาให้ข้อมูลพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในด้านการสาธารณสุขที่มีความก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพอย่างครบวงจร แสดงให้เห็นระบบการแพทย์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุดในประวัติศาสตร์กัมพูชา จะเห็นได้ว่าการพยาบาลดูแลผู้ป่วยจำเป็นต้องมีสถานพยาบาลหรือตัวอาคารรองรับผู้ป่วยโดยเฉพาะ ภายในสถานพยาบาลต้องมีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญสำหรับรักษาโรคและเจ้าหน้าที่แต่ละสัดส่วนดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ตลอดจนสิ่งของจำเป็นทางการแพทย์ กล่าวได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่อำนวยประโยชน์สุขแก่เหล่าทวยราษฎร์สะท้อนให้เห็นจากข้อความในจารึกประจำอาโรคยศาลา ข้อความในจารึกระบุว่าอาโรคยศาลาประกอบด้วยแพทย์ที่ชำนาญอายุรเวท ผู้ช่วยแพทย์ และเจ้าหน้าที่ทั้งชายและหญิงจำนวนมากให้รายละเอียดการปฏิบัติงานซึ่งมีเจ้าหน้าที่เตรียมเครื่องยา จัดทำบัญชีเอกสารหรือเป็นผู้ที่ทำบัตรและจ่ายบัตรสลาก จัดหาสิ่งของจำเป็นเพื่อปรุงยา และหุงต้มอาหาร เช่น หาพืชมัถยา หาเชื้อเพลิงและน้ำสำหรับหุงต้ม หาดอกไม้และหญ้าเพื่อบูชาัญญาเจ้าหน้าที่ทั้งชายและหญิงผลัดกันต้มน้ำ บดยาก่อนที่จะนำไปเคี้ยว ตำข้าว

เปลือกเพื่อปรุงยา ทำหน้าที่แจกจ่ายเครื่องยา ดูแลความเรียบร้อย รักษา ทรัพย์สิน และทำหน้าที่ดูแลที่อยู่ของเทพเจ้า มีผู้ประกอบพิธีบูชาัญญ และ ทำหน้าที่เป็นโหรด้วย รายละเอียดที่บันทึกไว้แสดงให้เห็นการดำเนินงาน ภายในอาโรคยศาลาอย่างมีระเบียบแบบแผน มีการดำเนินงานจากส่วน กลางสู่ท้องถิ่น คือ การเบิกสิ่งของจำเป็นจากพระคลังหลวงในแต่ละปีส่ง มายังอาโรคยศาลามีได้ขาด มีการระบุหน้าที่ของเจ้าหน้าที่แต่ละอย่าง ระบุ จำนวนเจ้าหน้าที่และเพศอย่างชัดเจน เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานจำนวนมากนี้ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (2557 :49-50) แสดงความเห็นในเรื่องจำนวน เจ้าหน้าที่ประจำอาโรคยศาลาน่าจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ คือ “ในด้าน การรักษาพยาบาลให้มีประสิทธิภาพ เป็นที่เชื่อถือและสัมฤทธิ์ผล ในด้าน ความปลอดภัยของทรัพย์สินของอาโรคยศาลา...ในด้านคุณภาพของยา ต้อง มีการควบคุมดูแล การผลิตยา การจัดจ่ายยา...ในด้านความสะอาด ความ น่าเชื่อถือ...ในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในการดำเนินกิจการ...” น่าสังเกตด้วยว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีพระดำริให้สร้างเทวรูป คือ พระ ไภษัชยสุตตเทวรูป พระสุริยะไวยโรจนะกับพระจันทระไวยโรจนะ และสร้าง ศาสนสถานในบริเวณเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าอาโรคยศาลาและ อาณาบริเวณแห่งนี้เป็นเขตพื้นที่ “ศักดิ์สิทธิ์” หลอมรวม “พลังอำนาจ” อัน เป็นความเชื่อทางศาสนาผ่านรูปประติมากรรมที่จะส่งผลเยียวยาด้านจิตใจ ของผู้ป่วยให้มีพลังกำลัง มีพลังใจในการบรรเทาอาการเจ็บป่วยให้เกิดผล นอกจากการใช้ยาบำบัดโรค เพราะฉะนั้นภายในดินแดนแห่งสถานพยาบาล ทั้งหลายจึงเป็นพื้นที่สำหรับบรรเทาทุกข์ของผู้ป่วยที่ผสมผสานกับความเชื่อทาง ศาสนาอย่างเป็นทางการหนึ่งเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในการ สถาปนาอาโรคยศาลา สืบเนื่องมาจากพระราชปณิธานที่กล่าวไว้ในจารึก ประจำอาโรคยศาลาช่วงตอนต้นและตอนท้ายว่า ความทุกข์เดือดร้อนของ ทวยราษฎร์ย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่พระองค์เอง พระองค์จึงมีพระราช ประสงค์ที่จะช่วยเหลือประชาชนที่มีความเดือดร้อน ด้วยการวางระบบ

รักษาพยาบาลผู้ป่วย เพื่อให้สอดคล้องกับคติพระโพธิสัตว์ในศาสนาพุทธนิกายมหายานที่มีแนวคิดสำคัญในการโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ โดยมีความกรุณาอันเป็นคุณธรรมหลัก (พระมหาพุทธจักรีย์ ปราบนอก 2547: 15) ทั้งนี้พระพุทธรูปนิกายมหายานเชื่อว่าการบำเพ็ญพุทธกิจตลอดพระชนม์ชีพของพระโพธิสัตว์แสดงให้เห็นประจักษ์ถึงโพธิจิตอันยิ่งใหญ่ (ส. ศิวรักษ์ 2542: 4) นับเดียวกันนี้จะเห็นได้ว่าพระเจ้าชัวยวรมันที่ 7 ทรงบำเพ็ญบุญบารมีตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ในร่างมนุษย์เพื่อช่วยเหลือทวยราษฎร์ของพระองค์ที่เจ็บป่วยให้คลายจากความทุกข์

จารึกอาโรคยศาลาให้ภาพพระเจ้าชัวยวรมันที่ 7 ที่ก่อปรด้วยพระเมตตาสองสูงส่ง ทว่ายังสะท้อนให้เห็นความเป็นพระราชาที่ทรงเที่ยงธรรม มีความเด็ดขาดในการลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดด้วย ดังจะเห็นได้จากข้อความในจารึกที่กล่าวว่าผู้ใดก็ตามที่ทำความผิด หากเข้ามายังอาโรคยศาลาไม่ควรถูกลงโทษ แต่คนที่ชอบทำร้ายสัตว์ต่างๆ ที่อยู่ในอาโรคยศาลาจะต้องถูกลงโทษ ไม่ควรได้รับการยกเว้นโทษ หมายความว่าเขตบริเวณอาโรคยศาลานี้เป็นเขตพื้นที่พิเศษซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่ควรใช้อำนาจคุกคามทำร้ายผู้ที่มีความผิดที่เข้ามายังอาโรคยศาลา อาจจะเป็นนักโทษที่มีอาการเจ็บป่วย เป็นข้อห้ามไม่ให้ลงโทษบุคคลเหล่านี้ ขณะเดียวกันหากผู้ที่อยู่ในอาโรคยศาลาทำร้ายสัตว์ต่างๆ ย่อมถูกลงโทษเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างให้ผู้อื่นกระทำความผิดต่อไป

อาจกล่าวได้ว่าข้อความจารึกประจำอาโรคยศาลาแสดงรายละเอียดพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัวยวรมันที่ 7 ทั้งสามประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก พระราชกรณียกิจในด้านการสาธารณสุข ซึ่งพระองค์ทรงสถาปนาอาโรคยศาลาเพื่อเป็นสถานที่รักษาพยาบาลผู้ป่วยภายในราชอาณาจักร ทรงเอื้ออำนวยประโยชน์อย่างพร้อมสรรพให้อาโรคยศาลามีระบบการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยแพทย์ ผู้ช่วยแพทย์ เจ้าหน้าที่ประจำแผนกต่างๆ ทั้งชายและหญิงจำนวนมาก เพื่อดูแลรักษาผู้ป่วย อีกทั้งยังเป็นสถานที่ปลอดภัยจากการถูกคุกคามสวัสดิภาพในชีวิต มี

กฎระเบียบในการกำหนดโทษแก่ผู้กระทำผิด

ประการที่สอง พระราชกรณียกิจทางศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สถาปนาอารโศยศาลาควบคู่กับสุคตาลัย ทรงให้สร้างเทวรูปทรงจัดสรรให้มีผู้ประกอบพิธีบูชาเทวรูป ทำให้เขตพื้นที่บริเวณอารโศยศาลามีลักษณะพิเศษ คือ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ประการที่สาม พระราชกรณียกิจด้านการปกครอง กล่าวคือ จารึกสะท้อนให้เห็นการเอาพระทัยใส่ต่อความกินดีอยู่ดีของทวยราษฎร์ ประทานความกรุณาแก่ผู้ป่วยภายในอารโศยศาลาตามแบบอย่างพระราชผู้ดำรงอยู่ในธรรม ดังข้อความที่ระบุถึงพระราชปรารภของพระองค์ที่จะช่วยผู้ป่วยให้คลายจากความทุกข์ ทรงวางกรอบระเบียบสำหรับการปฏิบัติสำหรับคนหมู่มาก ดังนั้น ข้อความในจารึกอารโศยศาลาจึงสะท้อนพระราชกรณียกิจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในด้านการสาธารณสุขคือการบรรเทาทุกข์ทวยราษฎร์ที่ป่วยเป็นโรคด้วยน้ำพระราชหฤทัยอันเมตตาอย่างสุดซึ้ง

จากแบบอย่างธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราชสู่พระราชปณิธานของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

คุณูปการที่สะท้อนผ่านจารึกประจำอารโศยศาลา แสดงอุดมการณ์สำคัญของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ พระราชปณิธานของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ยืนยันได้ว่าพระองค์ทรงมีหน้าที่ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เพื่อส่วนรวมตามคติพระพุทธศาสนาที่ทรงยึดถือ

พระราชปณิธานและวัตรปฏิบัติที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงยึดถือพ้องกันกับพระราชปณิธานและพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศกมหาราช พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในการอุปถัมภ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราชมิใช่เป็นที่ยกย่องในประเทศอินเดียเท่านั้น ทว่าพระเกียรติคุณของพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นแนวทางปฏิบัติของเหล่ากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพุทธมามกะในประเทศต่างๆ เช่นกัน

ศาสตราจารย์ ดี.อาร์. ภานฑารกร (D.R. Bhandarkar) กล่าวว่า “ความมีพระทัยเมตตากรุณาของพระเจ้าอโศกในอันที่จะสร้างสรรค์ความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่มวลมนุษย์ ไม่จำกัดขอบเขตอยู่เพียงภายในราชอาณาจักรของพระองค์เองเท่านั้น หากแต่ยังกระจายกว้างขวางออกไปยังดินแดนนอกแคว้นแคว้นของพระองค์อีกด้วย” (อ้างถึงใน กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย 2545: 13) เช่นเดียวกับคำกล่าวของเฮช จี.เวลล์ (H.G. Wells) ที่สรรเสริญพระเกียรติคุณของพระเจ้าอโศกมหาราชว่า “ในบรรดาพระนามของทั่วพระยามหากษัตริย์ นับได้เป็นจำนวนพัน จำนวนหมื่น ซึ่งมีปรากฏอยู่อย่างดาษดื่นในข้อบันทึกทางประวัติศาสตร์ พระนามของพระเจ้าอโศกมหาราช ส่องแสงและดูเหมือนจะส่องแสงอยู่เพียงพระนามเดียวเท่านั้น ด้วยความรุ่งโรจน์เช่นเดียวกับดวงดาวอันสุกสกาวยิ่ง” (อ้างถึงใน กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย 2545: 4) พระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราชจึงน่าจะได้รับ การกล่าวถึงในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นแบบอย่างพระราชผู้ยิ่งใหญ่ที่เป็นตำนานในความทรงจำของเหล่านักปราชญ์ผู้เลื่อมใสพระพุทธศาสนาในอาณาจักรกัมพูชาขณะนั้น

พระเจ้าอโศกมหาราชประสูติในราชวงศ์เมารยะ ซึ่งก่อตั้งโดยพระเจ้าจันทรคุปตะ ปฐมกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในการปกครอง ภายหลังที่พระเจ้าจันทรคุปตะสวรรคต พระเจ้าพินทุสารพระราชโอรสทรงครองราชย์ต่อมา ส่วนพระเจ้าอโศกมหาราชทรงครองราชย์ลำดับที่ 3 ต่อจากพระเจ้าพินทุสาร (Sircar 1967: 13-14) พระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราชบันทึกไว้ในเอกสารฝ่ายพุทธว่าทรงมีความโหดร้าย มีความน่ากลัว และน่ารังเกียจ (Barua 1995: 209) ภายหลังพระองค์ทรงเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เปลี่ยนจากพระเจ้าจันชทาโศกผู้ดุร้าย สู่พระเจ้าอโศกมหาราชผู้สละความโหดเหี้ยม ในมหากาพย์พุทธจรีต กวีนิพนธ์เรื่องเยี่ยมของอศวโฆษ กล่าวถึงพระเจ้าอโศกมหาราชในฐานะพระราชผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ในกาลต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชก็ได้ประสูติ พระองค์ทรงกระทำให้ศัตรูผู้หยิ่งโสเกิดความ

โคกเศร้า และทรงจัดความโคกเศร้าของประชาชนทั้งหลาย (Johnston 1995: 122) และกล่าวต่อไปว่าพระองค์เป็นศรีแห่งวงศ์เมารยะ ทรงจัดแจงพระราชกรณียกิจทั้งหลายเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประชาชน ทรงจัดสร้างพระสถูปทั่วทั้งแผ่นดิน จนทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม (Johnston 1995: 123) ขณะเดียวกันก็ได้รับยกย่องว่าเป็นพระมหากษัตริย์ของโลกด้วยดังจะเห็นได้จากบันทึกประวัติศาสตร์ที่ยกย่องพระเจ้าอโศกมหาราชว่าทรงประกอบวีรกรรมพิชิตดินแดนต่างๆ เช่น การกรีธาทัพไปตีแคว้นกสิงคราชภูร์ทางฝั่งทะเลตะวันออก จนถึงว่าอาณาจักรของพระองค์มีดินแดนจากมหาสมุทรจนจรดมหาสมุทร นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชมพูทวีปที่มีพระราชผู้ทรงเดชานุภาพยิ่งใหญ่เช่นนี้ (ส. ศิวรักษ์ 2552: 13) การเผยแผ่ความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าอโศกมหาราชทรงกระทำเป็นเวลา 37 ปี ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงกลองรบมาเป็นเสียงกลองแห่งธรรม และมุ่งเผยแผ่พระพุทธธรรมอย่างกว้างขวาง

ด้วยเหตุที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงยึดหลักธรรมปกครองเหล่าทวยราชภูรีให้เกิดสันติสุข แม้ราชอาณาจักรมีอาณาเขตไพศาลก็ทรงมอบหมายผู้แทนพระองค์สอดส่องดูแลทุกข์สุขของประชาชนในต่างถิ่นอย่างทั่วถึง ทำให้ชื่อเสียงและพระเกียรติคุณของพระองค์ในฐานะธรรมิกราชาผู้ยิ่งใหญ่ปรากฏอย่างชัดเจนในจารึกหลายหลัก ข้อมูลของพระองค์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายเมื่อเจมส์ ปรินเซป (James Prinsep) อ่านตัวอักษรพราหมี และตัวอักษรชโรทฤษฏี อันเป็นตัวอักษรที่ใช้บันทึกข้อความพระบรมราชโองการของพระองค์ ต่อจากนั้นเซอร์อเล็กซานเดอร์ คันนิงแฮม (Sir Alexander Cunningham) ได้อุ้มนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุในอินเดียและประมวลจารึกพระเจ้าอโศกมหาราชขึ้นเป็นชุดแรก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2552: 4-5) จารึกที่รวบรวมเผยแพร่มีทั้งที่บันทึกลงบนแผ่นหินและเสาหินจำนวนมาก เนื้อความที่บันทึกมักปรากฏข้อความที่ตรงกันว่า “เทวานัมปิเยปิยทสิ” เพื่อประกาศว่าพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นที่รักยิ่งของทวยเทพ สารสำคัญมีทั้งข้อความสั่งสอนแนะนำ และข้อความแสดง

นโยบายของพระองค์ แจ้งให้ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้อธิบายนโยบายแก่เหล่าทวยราษฎร์ มีหมายประกาศห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การปฏิบัติตามแนวพุทธโฆวาท ความเสมอภาคของคนทุกชั้น ทุกลัทธิที่เชื่อถือเป็นต้น (กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย 2543: 121-122) เนื้อหาส่วนใหญ่ในศิลาจารึกแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นพระราชอาผู้ดำรงอยู่ในธรรมอย่างแท้จริง ทรงปกครองประชากรราษฎร์โดยยึดหลักธรรมอย่างเคร่งครัด แม้ข้าราชการของพระองค์ก็ยึดหลักธรรมเป็นแนวปฏิบัติมิได้บกพร่อง ดังจารึกบนเสาหินหลักที่ 1 อยู่ที่เมืองเดลฮี (เดิมอยู่ที่โคปุระ ตำบลอัมพละ ปัญจาบ) ภาษาปรากฤต อักษรพราหฺมิ บันทึกไว้ว่า

เทวานัน ปิเย ปิยทสิ ลาซ เหว อาหา สขุวีสติ
วสอภิเตน เม อัย อัมลปิ ลิขาปิตา
หิตपालเต ทุสปฏิปาทเย อันเต อคยา อัมกามตaya
อคยา ปลิขaya อคay สสุสaya อเคน ภาเยนา
อเคน อุสาหนา เอส จ โข มม อนุสถิยา
อมาเขธา อัมกามตา จา สุเว สุเว วตมิตา วตฺสตี เจวา
ปฺลิสา ปิ จ เม อุกสา จา เควยา จา มณิมา จา อนุวีธียตี
สปฏิปาทยตี จา อลฺ จปลฺ สมหาปยิตเว เหมเววา อต
มหามาตา ปิ เอสา หิ วิธิ ยา อัย อัมเนน ปาลนา อัมเนน วิธาน
อัมเนน สุขิยนา อัมเนน โคตีตี

แปลได้ความว่า “พระเจ้าปิยทสิ ผู้เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ได้ตรัสไว้ว่า ข้าพเจ้าผู้อภิเษกแล้วได้ยัสสิปลฺปิ ได้ให้เขียนธรรมจารึกนี้ไว้ (ดังต่อไปนี้) ประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้ายากที่จะได้รับ นอกจากจะมีความภักดีต่อพระธรรม การตรวจดูแลตนเองอย่างถี่ถ้วน การเชื่อฟังอย่างดี ความกลัว (ต่อการทำความชั่ว) และความอดสาหะอย่างดีที่สุด บัดนี้ เพราะอาศัยคำสอนของข้าพเจ้า ความมุ่งต่อธรรม และความภักดีต่อธรรม

ได้เจริญขึ้นแล้วทุกๆวัน และจะเจริญยิ่งขึ้นต่อไป ข้าราชการของข้าพเจ้าก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้มีตระกูลสูงสุด หรือปานกลาง ย่อมทำตาม (คำสั่งสอนของข้าพเจ้า) และปฏิบัติคำสั่งสอนนั้น เพื่อกระตุ้นเตือน (ชักจูง) คนอื่นที่ไม่มั่นคง (ให้ทำดี) อย่างสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ บรรดามหามาตรา(ผู้ว่าราชการชายแดน) ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน เพราะว่าการตามหลักธรรม การออกกฎหมายตามหลักธรรม การทำให้ประชาชนมีความสุขตามหลักธรรม และการคุ้มครอง (ประชาชน) ตามหลักธรรม เหล่านี้ควรจะถือเป็นหลักปฏิบัติ” (ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร 2527: 42)

ไม่เพียงการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจดูแลประชาชนด้วยหลักธรรม พระเจ้าอโศกมหาราชยังมีพระบรมราชโองการให้คุ้มครองชีวิตสัตว์น้อยใหญ่ ไม่ให้นำสัตว์ไปฆ่าบูชาयัญ ทั้งนี้ทรงตระหนักถึงความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ฝังรากลึกในหมู่ทวยราษฎร์โดยเฉพาะการบวงสรวงเทพเจ้า การบูชาयัญแต่ละครั้งมีสัตว์หลายแสนตัวถูกนำไปฆ่าเพื่อพลีแด่เทพเจ้าโดยเปล่าประโยชน์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่สรรพสัตว์เหล่านั้น จารึกหลักหนึ่งบนแผ่นหิน อยู่ที่ภูเขาศิรินาร ในรัฐคุชราต ได้บันทึกข้อความประกาศคุ้มครองสิ่งมีชีวิตโดยพระบรมราชโองการของพระองค์ บันทึกด้วยภาษาปรากฤตอักษรพราหมี ดังที่ว่า

อัย ฉัมลิลปี เทวานัน ปรีเยน ปรียทลีนา ราญา เลขาปิตา
อิธ น กัจ ชิว อารภิปตา ปรัชูหิตวญ น จ समाโซ
กตวโย พหุกัม ทิ โทส สสมาชหมิ ปสตี เทวานัน ปรีโย
ปรียทลี ราชา อสตี ปิตุ เอก-จา สมาชา สารูมตา
เทวานัน ปรียส ปรียทลีโน ราโญ ปุรา มทานสมหิ เทวานัน
ปรียส ปรียทลีโน ราโญ อนุทิวส พหุณี ปราณสตสทสรานี
อารภิสสุ สุปาถาย เส อช ยทา อัย ฉัมลิลปี ลีชิตาตี เอว
ปราณา อรภเร สุปาถาย โทว โมรา เอโก มโค
โส ปี มโค น ธรุโว เอเต ปี ตรี ปราณา ปณา น อารภิลเร

แปลได้ความว่า “จารีกรักรรณหลักนี้ พระเจ้าปรียทาสีผู้เป็นที่รักของ ทวยเทพ มีพระบรมราชโองการให้สลักไว้แล้ว สัตว์แม่ตัวหนึ่งไม่ควรถูกฆ่า บุษายัญในทันที ทั้งการประชุมกันก็ไม่ควรจัดให้มีขึ้น ณ ที่นี้ เพราะว่าพระเจ้า ปรียทาสีผู้เป็นที่รักของทวยเทพ ย่อมทรงเห็นโทษมากมายในการประชุม นั้น แต่อย่างไรก็ดี ยังมีการประชุมบางอย่างซึ่งพระเจ้าปรียทาสีผู้เป็นที่รัก ของทวยเทพทรงเห็นว่าดี ในสมัยก่อน ในครัวของพระเจ้าปรียทาสีผู้เป็นที่ รักของทวยเทพ สัตว์เป็นจำนวนแสนตัว (หลายร้อยหลายพันตัว) ถูกฆ่า เพื่อเป็นอาหาร บัดนี้ เมื่อมีการจารีกรักรรณนี้แล้ว สิ่งมีชีวิต 3 ตัวเท่านั้น ถูก ฆ่าเป็นอาหาร คือนกยูง 2 ตัว กวาง 1 ตัว แต่กวางนั้นไม่แน่เสมอไป สัตว์ เหล่านี้จะไม่ถูกฆ่าในภายหน้า” (ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร 2527: 19)

ศิลาจารึกทั้งหลายของพระเจ้าอโศกมหาราชแบ่งเนื้อหาเป็นสอง กลุ่ม คือ เนื้อหาคำจารึกที่สะท้อนพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศกด้าน การปกครอง กล่าวคือ ให้ข้อมูลว่าพระเจ้าอโศกทรงปกครองทวยราษฎร์ แบบบิดากับบุตร มีข้าราชการเป็นพี่เลี้ยงของทวยราษฎร์ ทรงถือประโยชน์ สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง เน้นความยุติธรรมและความรวดเร็วในการ ปฏิบัติหน้าที่ราชการ จัดให้มีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่สั่งสอนธรรม จัดบริการ สาธารณประโยชน์และสังคมสงเคราะห์ทั้งการชุดบ่อน้ำ สร้างที่พักคนเดิน ทาง ปลูกสวน รักษาป่าไม้ โอสถศาล และสถานพยาบาลสำหรับคนและสัตว์ ในกลุ่มที่สองคือ พระราชกรณียกิจด้านการปฏิบัติธรรม เน้นทาน คือการช่วย เหลือสรรพสัตว์ เอื้อเฟื้อด้วยพระราชทรัพย์และสิ่งของ ทรงคุ้มครองสัตว์ ไม่ เบียดเบียนสัตว์ โดยเฉพาะการฆ่าสัตว์เพื่อบุชายัญ ย้ำการปฏิบัติธรรมเพื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสังคม (ส. ศิวรักษ์ 2552: 254)

เมื่อพิจารณาข้อความจารึกโดยพระบรมราชโองการของพระเจ้าอโศก มหาราช พบว่ามีข้อความที่แสดงพระราชปณิธาน และพระราชกรณียกิจของ พระองค์ที่สอดคล้องกับข้อความในจารึกอาโรคยศาลาตามือนโด้จ และจารึก ทรายพอง ที่สะท้อนอุดมการณ์ของพระเจ้าชัวยรมันที่ 7 ในการส่งเสริม

คุณภาพชีวิตของทวยราษฎร์ให้พบความสุขที่ยั่งยืนเช่นเดียวกัน

เนื้อหาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีการกล่าวถึงพระราชปณิธานของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยมีสาระสำคัญของพระองค์ที่จะเกื้อกูลประชาชนให้พบแต่ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ปรากฏในศิลาจารึกพิเศษ แห่งกลิงคะ แห่งที่สองความว่า

ประชาชนทุกคนเป็นลูกของข้าฯ ข้าฯย่อมปรารถนาเพื่อลูกชายหญิงของข้าฯ ว่าขอเขาทั้งหลายพึงประสบสิ่งที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลและความสุข ทั้งที่เป็นไปในโลกนี้และโลกหน้าทุกประการ ฉะนั้นใด ความปรารถนาของข้าฯต่อประชาชนทั้งปวงย่อมเป็นฉนั้นนั่นเหมือนกัน

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2552:137)

และเนื้อหาจารึกฉบับที่ 6 ความว่า

กิจการอื่นใดที่ยิ่งไปกว่าประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลกย่อมไม่มี และกิจการใดที่ข้าฯลงมือทำ นั่นก็ย่อมเป็นเพราะเหตุผลที่ว่า ข้าฯจักได้ปลดเปลื้องหนี้ของข้าฯที่มีต่อสัตว์ทั้งหลาย เพื่อว่าข้าฯจักได้ช่วยทำให้สัตว์บางเหล่า ได้รับความสุขในโลกบัดนี้ และสัตว์เหล่า นั้นจักได้สวรรค์ในโลกเบื้องหน้า

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2552 :151)

จะเห็นได้ว่าสาระสำคัญของข้อความสอดคล้องกับเนื้อหาจารึกประจำอารยศตวรรษในการกล่าวถึงพระราชปณิธานอย่างแรงกล้าของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่จะบำบัดความทุกข์เดือดร้อนของเหล่าทวยราษฎร์ให้พบกับความสุขเช่นเดียวกัน ปรากฏในโคลกที่ 13 ด้านที่ 2 ความว่า

โรคทางกายของผู้มีร่างกายทั้งหลาย เป็นโรคทางใจของพระองค์

ที่เจ็บปวดเสียดแทงเหลือเกิน เพราะว่าทุกข์ของทวยราษฎร์ ก็คือทุกข์ของผู้ปกครอง แต่ทุกข์ของพระองค์เองนั้น ไม่นับว่าเป็นความทุกข์ ฯ

(อัญชานา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 108)

และโคลกที่ 44 ด้านที่ 4 ซึ่งมีข้อความลักษณะเดียวกันว่า

พระราชอาพระองค์นั้น ผู้ทรงปรารถนาแรงกล้าถึงประโยชน์สุขสูงสุดแก่มวลมนุษย์ ได้ตรัสพระราชปณิธานนี้ อีกครั้งว่า ด้วยความดีที่ท่านได้ทำไว้แล้วนั้น ขอข้าพเจ้าได้ช่วยประชาชนทั้งมวล ซึ่งกำลังจมอยู่ในมหาสมุทรคือ ภพ (การมี การเป็น) ให้ข้ามพ้นไปได้ ด้วยเทอญ ฯ

(อัญชานา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 123)

ในส่วนเนื้อหาของจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชที่กล่าวถึงการบริการทางด้านสาธารณสุข เพื่อรักษาผู้เจ็บป่วย และปศุสัตว์ ปรากฏในจารึกฉบับที่ 2 ความว่า

ในสถานที่ทั้งปวงนั้น พระเจ้าอยู่หัวปรียทรรศี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้โปรดให้จัดบริการในด้านเวชกรรมไว้ 2 ประการ คือ การรักษาโรคของมนุษย์ประการหนึ่ง การรักษาโรคของปศุสัตว์ประการหนึ่ง

เครื่องสมุนไพรที่เป็นยาสำหรับมนุษย์ และที่เป็นยาสำหรับสัตว์ ไม่มี ณ สถานที่ใด ก็โปรดให้นำเข้ามา และให้ปลูกขึ้นไว้ ณ สถานที่นั้น

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 2552: 144)

พระราชจริยวัตรของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สอดคล้องกับพระเจ้าอโศกมหาราช ดังข้อความจารึกประจำอารยศาลา ที่แสดงอุดมการณ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่กล่าวถึงการบริการแพทย์และสถาปนารักษาพยาบาลเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วย ปรากฏในโคลกที่ 14 ด้านที่ 2 ความว่า

พระองค์ได้ให้ทหารกล้า คือเหล่าแพทย์ ผู้มีความเก่งกล้าในวิชา
อาวุธ คืออายุรเวท ฆ่าข้าศึก คือโรค ซึ่งเป็นความเจ็บป่วยของทวย
ราษฎร์ ด้วยอาวุธทั้งหลาย คือยา
(อัญญา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 108)

และในโคลกที่ 16 ด้านที่ 2 ที่ว่า

พระองค์ได้ทรงสร้างซึ่งพระโภษัชยสุคต พร้อมด้วยอารยศาลา
(โรงพยาบาล) โดยรอบ พร้อมด้วยโอรสพระชินะ (คือ พระ
โพธิสัตว์) 2 องค์ (คือ สุริยะไวโรจนะ และ จันทระไวโรจนะ)
เพื่อความหายโรคของประชาชน ตลอดไป
(อัญญา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 109)

การกล่าวถึงความศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนาคือการให้ทานจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงยึดหลักการให้ทานเป็นส่วนสำคัญของพระราชกรณียกิจ ดังที่ปรากฏในจารึกฉบับที่ 8 ของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ว่า

ในการยาตราธรรมนั้น ย่อมมีกิจดังต่อไปนี้ คือ การเยี่ยมเยียน
สมณพราหมณ์ และการถวายทานแต่ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียน
ท่านผู้เฒ่าผู้สูงอายุ และการพระราชทานเงินทองเพื่อท่านเหล่านั้น
นั้น การเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบท การสั่งสอนธรรมและชักถาม

ปัญหาธรรมแก่กัน

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 2552: 153)

และในจารึกฉบับที่ 9 ที่ว่า

มีคำกล่าวไว้ว่า การให้ทานเป็นความดี ก็แต่ว่าทานหรือการอนุเคราะห์ที่เสมอด้วยธรรมทาน หรือธรรมทานุเคราะห์ย่อมไม่มี ฉะนั้น จึงควรที่มิตรเพื่อนรัก ญาติ หรือสหาย จะพึงกล่าวแนะนำกัน ในโอกาสต่างๆ ว่า (ธรรมทานหรือธรรมทานุเคราะห์) นี้เป็นกิจควรทำ นี่เป็นสิ่งดีงามแท้

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) 2552: 155)

สาระสำคัญที่สอดคล้องกันนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในพระราชจริยวัตรของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือ การให้ทานอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ปรากฏในโคลกที่ 6 ด้านที่ 1 ความว่า

พระองค์มีสายน้ำ คือ การพระราชทานที่ทรงเพิ่มพูนให้โดยความพอพระทัยตลอดเวลา ผู้มั่งคั่งร่ำรวยด้วยสมบัติอันเป็นที่รัก พร้อมกับ ความเจริญรุ่งเรืองของเหล่าอสูร ทรงเป็นที่รักของเหล่าอสูรที่ถูกทำให้ลำบากด้วยพิธีบูชายัญและความสูญเสีย พระองค์แม้จะเหมือนพระกฤษณะ (ผิวดำ) แต่ก็มีพระฉวีวรรณสีขาว

(อัญชนา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 105)

และในโคลกที่ 40 ด้านที่ 4 ที่ว่า

พระราชา แม้ทรงสุภาพอ่อนโยนและทรงเป็นผู้นำปวงชนนับไม่ถ้วน (ตามศัพท์ คือ แสนล้าน) แต่ทรงมีสภาพเป็นดังคนขอทาน ที่เกิดขึ้นจากความวิตกถึงความต้องการของประชาชน ถึงกระนั้น

พระองค์ยังทรงถูกขออย่างไม่หยุดหย่อน ดังนั้น จึงทรงปรารภว่า
จะประทานซึ่งเหล่าราชกุมารแห่งกัมพูชา
(อัญชญา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 121)

และเนื้อหาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชที่กล่าวถึงการรักษาชีวิต
ของสัตว์ไม่ให้ถูกทำร้าย ในจารึกฉบับที่ 1 ความว่า

ณ ถิ่นนี้ บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์มีชีวิตใดๆ เพื่อการบูชา
(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2552: 143)

และยังปรากฏในจารึกฉบับที่ 5 ความว่า

ข้าฯ เมื่ออภิเษกแล้วได้ 26 พรรษา ได้ออกประกาศให้สัตว์ทั้ง
หลายต่อไปนี้เป็นสัตว์ปลอดภัยจากการถูกฆ่า กล่าวคือ นกแก้ว
นกสาลิกา นกจากพราว หงส์ นกน้ำนันทิมุข นกน้ำคราญ
ค่างคาว มดแดงมะม่วง เต่าเล็ก ปลาไม่มีกระดูก ฯลฯ
(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2552: 176)

ในส่วนจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็กล่าวถึงการรักษาชีวิตของ
สัตว์ไม่ให้ถูกทำร้ายไว้เช่นเดียวกัน ดังปรากฏในโคลกที่ 43 ด้านที่ 4 ความว่า

คนที่แม่ทำผิดฆ่าแล้วฆ่าเล่า เข้ามา ณ ที่นี้ ก็ไม่ควรถูกลงทัณฑ์ ฯ
ส่วนคนที่อาศัยอยู่ ณ ที่นี้ แต่ชอบทำร้ายสัตว์ต่างๆ ต้องถูกลง
ทัณฑ์ และไม่ควรได้รับการยกโทษ ฯ
(อัญชญา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555: 122)

ข้อความจากจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชแสดงให้เห็นหลัก
การปกครองบ้านเมืองที่ดำเนินรูปแบบตามแนวคิดพระพุทธศาสนา ทั้ง

หลักปกครองประชาชนแบบบิดาปกครองบุตร การมุ่งความสุขส่วนรวม มีพระบรมราชโองการให้ข้าราชการดูแลทวยราษฎร์อย่างใกล้ชิด ทรงสร้างสรรคความเจริญด้วยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ การพระราชทานความเมตตาและการให้ทานแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ตลอดจนคุ้มครองชีวิตสัตว์จำนวนมากมิให้ถูกฆ่า หลักการปกครองบ้านเมืองโดยใช้หลักธรรมเพื่อให้เกิดสันติสุขดังกล่าว ส่งผลให้พระเจ้าอโศกมหาราชทรงประสบความสำเร็จในการบริหารประเทศจวบจนพ้นรัชสมัย ประเทศอินเดีย รัชสมัยของพระองค์แผ่ไพศาลรุ่งเรือง พระเกียรติคุณขจรไกลนอกประเทศ ราษฎรขนานพระนามพระองค์ว่าทรงเป็นที่รักยิ่งแม้กระทั่งในหมู่เทพ

พระราชกรณียกิจที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปฏิบัติอย่างเคร่งครัดนี้จะเห็นได้ว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็ทรงเจริญรอยตามแบบเดียวกัน พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงอาศัยความเชื่อทางพระศาสนาพุทธนิกายมหายาน เป็นอุดมการณ์สำคัญในการแผ่ขยายความร่มเย็นเป็นสุขทั่วราชอาณาจักร ดึงข้อความจากจารึกประจำอารยศาลาที่แสดงให้เห็นข้างต้น แม้เพียงทวยราษฎร์เป็นโรคทางกายย่อมส่งผลให้พระองค์เจ็บปวดตามไปด้วย การสถาปนาอารยศาลาจึงเป็นการแบ่งเบาความทุกข์ของทวยราษฎร์

อย่างไรก็ดี แม้หลักการที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะทรงเจริญรอยตามแบบอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช ทว่าในการปฏิบัติของพระองค์ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงปรับใช้รูปแบบธรรมิกราชของพระเจ้าอโศกมหาราชเพื่อให้เกิดผลที่ดียิ่งกว่า ดังที่ ศ.ดร. ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2543: 243-244) แสดงความเห็นไว้ว่า “...พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อาจจะทำทรงปฏิบัติพระองค์เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราชในการเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาหรืออาจจะทำมากกว่าพระเจ้าอโศกเสียด้วยซ้ำ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ลัทธิเถรวาทหรือหินยานซึ่งส่วนใหญ่จะมุ่งสอนให้บุคคลช่วยตนเองเป็นข้อใหญ่โดยผู้อื่นมีอาจจะช่วยเหลือได้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็สอนให้บุคคลมีจิตเมตตากรุณาต่อผู้อื่น...ส่วนพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 นั้นทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันแต่เป็นลัทธิมหายานซึ่งประกอบไปด้วยพระพุทธเจ้า

หลายพระองค์และพระโพธิสัตว์ผู้ซึ่งไม่ยอมเข้าสู่นิพพานแต่จะคอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ไปสู่นิพพานก่อน แล้วพระองค์จะเสด็จตามไปเบื้องหลัง...”

กล่าวได้ว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงยึดต้นแบบธรรมิกราชาจากพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นแนวทางในการปกครองประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็ทรงปรับแนวทางบำเพ็ญธรรมเพื่อผลประโยชน์ของทวยราษฎร์ให้ประสานกับอุดมการณ์พระพุทธศาสนานิกายมหายานเพื่อเชิดชูว่าพระองค์เสมือนพระโพธิสัตว์ที่แสดงพระเมตตาโปรดสรรพสัตว์ผู้ทุกข์ยากนั่นเอง

บทสรุป

จารึกประจำอารคยศาลาสะทอนภาพพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในฐานะพระราชผู้บรรเทาทุกข์ของทวยราษฎร์ด้วยพระราชปณิธานและพระราชนิยมกิจตามคติพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน จะเห็นได้จากเนื้อความจารึกให้รายละเอียดพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงช่วยเหลือทวยราษฎร์ที่เจ็บป่วยซึ่งประสบความทุกข์ ทำให้ต้องมีการก่อสร้างอารคยศาลาหรือสถานพยาบาลเพื่อรักษาผู้ป่วย ภายในอารคยศาลาประกอบไปด้วยแพทย์ และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานแต่ละแผนกอย่างครบวงจร แนวทางในการบรรเทาทุกข์เพื่อการสาธารณสุขของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 นับว่าเอื้อประโยชน์อย่างสูงสุดต่อเหล่าทวยราษฎร์ เพราะความทุกข์ที่เกิดจากโรคเป็นภัยคุกคามสวัสดิภาพชีวิตของทวยราษฎร์โดยตรง ดังนั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จึงทรงวางแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของเหล่าทวยราษฎร์อย่างเป็นรูปธรรม โดยวางระบบรักษาพยาบาลผู้ป่วยอย่างสมบูรณ์

ส่วนเนื้อหาจารึกอารคยศาลาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงปฏิบัติตามแบบอย่างธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยทรงปกครองอาณาจักรด้วยหลักธรรม ดังข้อความจารึกที่สะท้อนพระราชกรณียกิจพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่าทรงยึดมั่นประโยชน์สุขเหล่าทวยราษฎร์เป็นที่ตั้ง เมื่อพิจารณาข้อความจารึกพระเจ้าอโศกมหาราชพบว่า

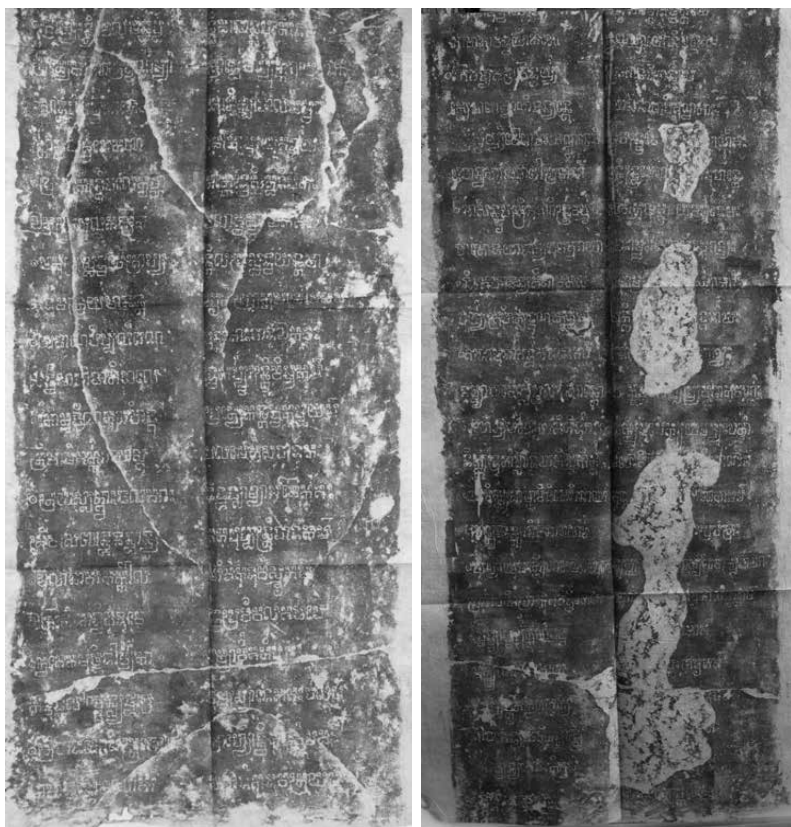
ความสอดคล้องกับข้อความในจารึกอาโรคยศาลาตามีอนโต้ง และจารึก
ทรายฟอง ที่สะท้อนอุดมการณ์พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในลักษณะเดียวกัน
กล่าวคือ มีการแสดงให้เห็นพระราชปณิธานอย่างแรงกล้าในอันที่จะช่วย
เหลือทวยราษฎร์ให้พ้นทุกข์ กล่าวถึงการบริการด้านสาธารณสุขเพื่อผล
ประโยชน์ภายในราชอาณาจักร กล่าวถึงความศรัทธาตามหลักพระพุทธ
ศาสนาคือการให้ทาน และกล่าวถึงการคุ้มครองชีวิตของสรรพสัตว์ไม่ให้
ถูกทำร้าย

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าพระราชปณิธานและพระราชกรณียกิจของ
พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่สะท้อนผ่านจารึกประจำอาโรคยศาลาเป็นหลัก
ฐานยืนยันได้ว่ามหาราชผู้ยิ่งใหญ่แห่งกัมพูชาพระองค์นี้ทรงเจริญรอยตาม
แบบอย่างธรรมิกราชาของพระเจ้าอโศกมหาราชอย่างชัดเจน ทรงประสบ
ความสำเร็จอย่างงดงามในการปกครองอาณาจักรและสร้างความศรัทธาใน
หมู่ทวยราษฎร์ ถึงแม้พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะสวรรคตไปแล้วก็ตาม ทว่า
พระเกียรติคุณของพระองค์ยังคงสถิตอยู่ในใจชาวกัมพูชาจนถึงปัจจุบัน
อย่างไม่เสื่อมคลาย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้รับคำชี้แนะ และการถ่ายทอดความรู้จาก อ.ดร.อุเทน
วงศ์สถิตย์ ครูผู้สอนวิชาจารึกสันสกฤตในกัมพูชา 2 รวมทั้ง ผศ.ดร.สมบัติ
มั่งมีสุขศิริ ครูผู้ถ่ายทอดความรู้จารึกสันสกฤตในกัมพูชาตั้งแต่เริ่มแรก
ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณครูทั้งสองท่านเป็นอย่างสูง

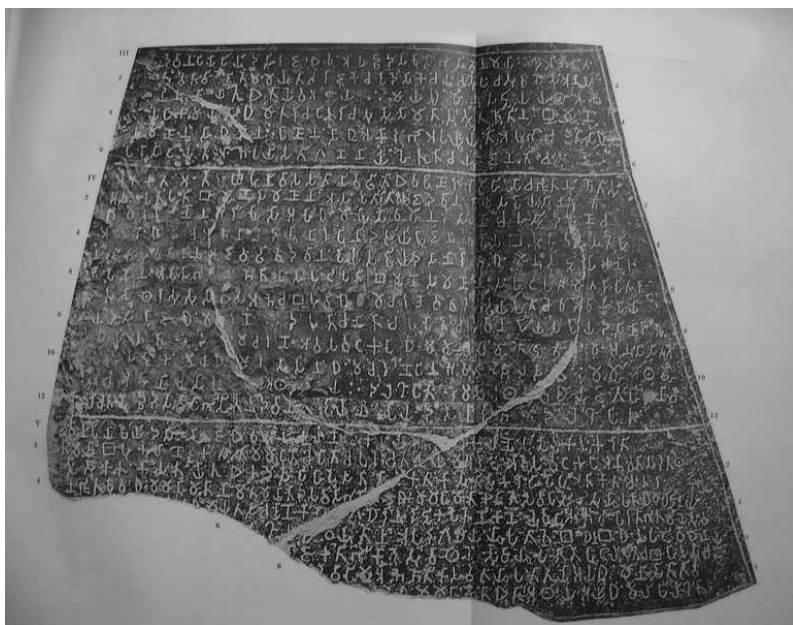
รูปที่ 1 จารึกอโรคยศาลาตาเมืองโต้ง ในด้านที่ 1 และด้านที่ 2
(ที่มา : อัญญา จิตสุทธิญาณ และคณะ 2555)

รูปที่ 2 จารึกทรายฟอง พบที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ที่มา: วรณีย์ พงศาชลากกร 2555)

รูปที่ 3 พระพักตร์ที่ปรางค์ยอดปราสาทบายน แม้จะเป็นพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร แต่ก็แสดงให้เห็นว่าคือพระพักตร์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชแห่งเมืองพระนครที่ยึดอุดมคติตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ (ที่มา: ปวิวัติ วิมลภักดิ์ และพลวัต ตีรมาโนช 2555)

รูปที่ 4 อักษรพราหมี ภาษาปรากฤต แผ่นศิลาจารึกที่ภูเขาคีรณาร์ แผ่นที่ 1 และแผ่นที่ 2 รัฐคุชราต (ที่มา: Ashoka's Major Rock Edicts 2015)

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร, 2529. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 4**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____, 2554. **แถลงงานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย พุทธศักราช 2554**. กรุงเทพฯ: บริษัทไอติงแอดเวอร์ทีซิง จำกัด.
- กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, 2543. **วัฒนธรรมสัมพันธ์ไทย-อินเดีย**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____, 2545. **อโศกมหาราช และข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2557. **นานาสารัตถคติจากจารึกและเอกสารโบราณ**. กรุงเทพฯ: กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึกสำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- ชเชม แก้วคล้าย, 2527. **จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7**. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, 2527. **จารึกและอักขรวิธีโบราณ**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เดวิด แชนด์เลอร์, 2546. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา A History of Cambodia**. (แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสาร และคณะ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปวิวัติ วัฒนภักดี และพลวัต ตีรมาโนช, 2555. **มรดกทางธรรมชาติของประเทศกัมพูชา (Cambodia)**. Retrieved March 9, 2015, from <http://bigmax1.blogspot.com/>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552. **จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลีธัมม์.
- พระมหาพุทธรัชนี ปราบนอก, 2547. **การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มหายานสูตรล้างการ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- พีรพน พิสนุพงศ์ และสุภาภรณ์ ปิติพร, 2537. “โรงพยาบาลกับสมุนไพรสมัยดีคำบรรพ์: จากจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่พบในประเทศไทย.” **ศิลปวัฒนธรรม** 15 (5): 118-121.
- รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, 2547. “อาโรคยศาลา: ความรู้ทั่วไปและข้อสังเกตเบื้องต้น.” **เมืองโบราณ** 30 (3): 15-53.
- วรณีย์ พงศาชลากร, 2555. **รูปเคารพแห่งวัชรยาน...บุคลาธิษฐานใน “อโรคยศาลา”**. Retrieved March 9, 2015, from <http://www.oknation.net/blog/voranai/2012/02/03/entry-2>
- วรรณวิภา สุนด์ตา, 2548. **ชัยวรมันที่ 7: มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทพายนและเมืองนครธม**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, 2532. “600 ปี แห่งประวัติเมืองพระนครของขอม” ใน **ศิลปวัฒนธรรม** 10 (6): 110-125.
- _____, 2543. **ประวัติเมืองพระนครของขอม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์, 2543. **กัมพูชาราชลักษณ์ถึงศรีขรวัฒน**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ส. ศิวรักษ์, 2542. **ความเข้าใจเรื่องมหายาน**. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม จำกัด.
- _____, 2552. **ความเข้าใจเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศูนย์ไทย-ธิเบต.
- อัญชญา จิตสุทธิญาณ และคณะ, 2555. **การศึกษาวิจัยจารึกกลุ่มปราสาทตาเมือน**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุไรศรี วรรณสิน, 2545. “ประวัติศาสตร์กัมพูชา.” ใน **ประชุมอรรถบทเขมร รวบรวมบทความวิชาการของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อุไรศรี วรรณสิน** (หน้า 47-98). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Ashoka's Major Rock Edicts, 2015. Retrieved March 9, 2015, from http://en.wikipedia.org/wiki/Ashoka%27s_Major_Rock_Edicts
- Barua B.M., 1995. **Asoka and His Inscriptions**. 2d ed. Calcutta: New Age Publishers.
- Coedès G., 1906. “La stèle de Ta-phroh.
- _____, 1941. “ La stèle de Prah Khan d’Ankor.” BEFEO XLI: 255-301.
- _____, 1964. **Inscriptions du Cambodge Vol.7**. Paris : Ecole Francaise D’Extreme-Orient.
- _____, 1968. **The Indianized States of Southeast Asia**. Kuala Lumpur: University of Malaya.
- Finot M.L, 1903 “Nots d’Epigraphie.” BEFEO III: 18-33.
- Honda M., 1965. **The SAY-FONG Inscription of jayavarman VII**. Retrieved December 14, 2014, from https://www.jstage.jst.go.jp/article/ibk1952/14/1/14_1_417/_pdf
- Jacques C., 2007. **The Khmer empire: Cities and Sanctuaries from 5th to the 13th Centuries**. Bangkok: River Books.
- Johnston E.H., 1995. **Aśvaghōṣa’s Buddhacarita or Acts of the Buddha**. rpt. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Sicar D.C., 1967. **Inscription of Aśoka**. Delhi: Publication Division, Ministry of Information & Broadcasting, Government of India.

